

היישוב היהודי
חברון
HEBRON

חברון מאז ולתמיד

גליון 44 | חשון תשפ"ב | 54 שנים לחידוש ההתיישבות היהודית בחברון

חַכְּ חַיִּי שָׂרָה שְׁמַח!

לידידי חברון היקרים

«דבר המנכ"ל»

יעבור שיפוץ ושדרוג משמעותי - לרווחת האורחים והמבקרים בעיר האבות.

ברצוני להודות לכם, חברי-שותפינו הטובים, על תמיכתכם הרוחנית והגשמית - בלעדיהן לא יכולנו לעמוד במשימה ההיסטורית של בניין חברון עבור העם היהודי.

גם בשנה הזאת אנחנו פונים אליכם - אנו זקוקים להמשך תמיכתכם ביתר שאת וביתר עוז. תרומתכם הינה הדלק המניע את העשייה הברוכה בישוב היהודי בחברון - למען האבות והאימהות, הבנים והבנות.

שלכם,

אורי ד. קרון

מנכ"ל הישוב היהודי בחברון

הקהילה היהודית בחברון - ה'שוק', הנגשת מערת המכפלה לנכים ועוד.

בנוסף להפקת השבת, אנחנו עוסקים בימים אלו בשלשה פרויקטים גדולים: בשעה טובה בחודש האחרון זכינו להתחיל בבניית שכונה חדשה בחברון, רובע חזקיה - נחלת חב"ד. במהלך השנים, ביקשנו את תמיכתכם ושותפותכם בקידום הפרויקט וכתבנו מאמצינו המשותפים נושאים פרי. הפרויקט כולל 30 דירות גדולות חדשות, גני ילדים ועוד, אשר יחזקו ויעמיקו את אחיזתם של הבנים והבנות בעיר האבות והאימהות. בנוסף, אנחנו מקדמים תכנון לעוד 60 דירות באזור הרובע היהודי העתיק, ה'שוק' לשעבר. פרויקט שלישי - בית הארחה בשכונת אברהם אבינו עבר לניהול חדש, ובעתיד הקרוב

שלומות ואור!

קניין מערת המכפלה היה זה שסלל את הדרך לקניין ארץ ישראל כולה. אברהם אבינו צופה פני עתיד, מתעקש לשלם מחיר מלא בכדי למנוע טענות אפשריות על זכותם של בניו בארץ. ומעשה אבות סימן לבנים - לאורך הדורות נדרשו צאצאי אברהם לשלם מחיר גבוה, בכסף ובמסירות נפש כפשוטה, על הקשר לחברון ולארץ כולה.

בעלון זה תוכלו לקבל הצצה לפעילות הענפה של הישוב היהודי בחברון. להתמוגג איתנו מן הרבבות העולים לפקוד את עיר האבות, אשר הולכת וכובשת מקום מכובד ומשמעותי בליבם של ציבורים רחבים בארץ ומחוצה לה, כפי שראוי לה. לטעום מן ההתמודדויות הלא-פשוטות הניצבות בפנינו - גאולת אדמות

עורך: נעם ארנון **מערכת:** אורי קרון, אשי הורביץ, ישי פלישר
עיצוב: תקוה דגן
תמונות: אוריה הלר, אלישע גרוסברג, אלמלך קרון
המאמרים באחריות המפרסמים בלבד

חברון מאז ולתמיד יוצא לאור ע"י הישוב היהודי בחברון

02-9965333 ת.ד. 105 קרית ארבע

חברון - מערת המכפלה il. www.hebron.org

אחים ואחיות יידיי חברון בכל אתר ואתר

המשיכו לתרום, המשיכו לפקוד את מערת המכפלה והשכונות היהודיות בחברון, המשיכו את מפעלו של אברהם אבינו שרכש וקנה את מערת המכפלה בכסף מלא, כסימן לבנים להמשיך בשליחות הגדולה של בניין חברון לכבוד האבות והאמהות, ולחיוזוק הבנים הבונים את עיר האבות.

שבת ח"י שרה שמחה ומרוממת

"עלה נעלה ויכול נוכל לה"

שלכם

הלל הוהביץ

ז"ר מנהלת מוניציפאלית חברון

במשפחות, מבוגרים, נוער וילדים, במאות תלמידי ישיבת "שבי- חברון", במאות אלפי מבקרים הפוקדים את עיר האבות ומערת המכפלה, המחזירים את שמחת עם ישראל השב לגבולו במרחבי העיר חברון. בימים אלו זכינו לעלות קומה משמעותית בבניין וגאולת חברון- לאחר שנים ארוכות של תכנון ומאבקים משפטיים, התחלנו לבנות שכונה חדשה - "חבע חזקה - נחלת חב"ד" במרכז ההתיישבות היהודית בחברון, שכונה עם 30 יחידות דיור גדולות ומבני ציבור. זוהי פריצת דרך היסטורית בגאולת חברון ואתם יידינו בכל אתר ואתר השותפים איתנו לאורך השנים, נקראים להמשיך איתנו בתהליך הנפלא של בניין וגאולת חברון.

שלום וברכת ה' עליכם!

היישוב היהודי בחברון נמצא בחוד החנית של ההתיישבות היהודית ההולכת ומתעצמת במרחבי יהודה ושומרון, מאז חזרתנו לארץ האבות במלחמת ששת הימים. השליחות שלנו בחברון הינה שליחות היסטורית להחזיר עטרה ליושנה, לקומם את עיר האבות מהריסותיה ומחרפתה מאז הטרגדיה הקשה של "טבח תרפ"ט", שכתוצאה מהטבח האכזרי, חברון נעזבה מיושביה היהודיים ובתי היהודים נהרסו ונגזלו ע"י הטובחים והרוצחים הערביים. מאז חזרתנו לחברון אנו פועלים בע"ה לגאול את העיר, לבנות ולשקם את הריסותיה ולחדש את ההתיישבות היהודית

חגי תשרי תשפ"ב:

למרות הכל, רבבות בעיר האבות!

בן קנז ועוד. בנוסף, לרגל החג נפתחה מערת המכפלה ליהודים בלבד כולל אולם יצחק, כלל האירועים והסיורים התקיימו בהתאם להגבלות הקורונה - אך למרות זאת חברון היתה ליעד טיולים מבוקש, כמו גם מקום שמחת האחדות שחברה מחדש את כל עם ישראל.

לעם ישראל את אמונתו, ערכיו, תרבותו ומולדתו. לכן טבעי הדבר שבחברון יודגשו - דווקא עכשיו - אחדות ישראל והקשר לארץ ישראל, מורשתה ואתריה, המחברים את כל אוהבי עם ישראל וארץ ישראל.

בישוב היהודי בחברון מודעים לגודל המשימה והשעה ונערכו לאירועי שמחת החג שכללו את כל עם ישראל, שמחה בה כל יהודי מכל מגדר, מגזר, תנועה וזרם, מצא את מקומו. רבבות נהרו לחברון בחול המועד סוכות לימים של ביקורים, טיולים, שירה ושמחה. הסעות פרטיות ואוטובוסים מכל רחבי הארץ הביאו את העולים לחברון שנהנו מתכניות מגוונות לכל המשפחה.

אמני זמר חסידי הקפיצו את הקהל בשמחת בית השואבה. כביטוי למגמת האחדות הופיעו בחברון בין השאר הזמרים המובילים מגוונים שונים, ביניהם - חיים ישראל, יונתן רזאל, בני פרידמן, יונתן שינפלד, להקת 'הקינדרלך' ועוד. כמו כן נפתחו והופעלו אתרי הטיולים המיוחדים: המבקרים עלו בהסעות חינמיות במעלה תל חברון וזכו לחוויה יוצאת דופן בעליה לתצפית המרהיבה על העיר, ביקור במקוואות הקדומים מימי הבית השני ובחומות מימי האבות. מרכז המבקרים 'לגעת בנצח' התמלא במבקרים לאורך כל שעות היום, סוכות ציבוריות מרווחות עמדו לרשות הציבור. מערך הדרכה של מדרשת חברון הוביל אלפים לסיורים ללא תשלום במערת המכפלה, תל חברון, הרובע היהודי העתיק, מעין אברהם, מערת עתניאל

ממשיכים לשמוח בחברון: רבבות פקדו את עיר האבות ומערת המכפלה | לאחר הפוגת קורונה זכינו לחדש את העצרת המרכזית למרגלות מערת המכפלה בסוכות - בהשתתפות האמנים יונתן רזאל, חיים ישראל, להקת הקינדרולך ועוד | רבבות עולי הרגל פקדו את שכונות ואתרי הישוב היהודי בחברון - מערת עתניאל בן קנז, מרכז המבקרים לגעת בנצח, תל חברון המקראית ועוד

משבר הפוליטי-מנהיגותי ומשבר הקורונה הביאו איתם פירוד ומחלוקות, אשר מטבע הדברים חידדו את ההבדלים דווקא בין קבוצות קרובות. לכן כשהגיעו החגים, רבים חשו שהגיעה העת למהלך של אחדות שישוב וידיגיש את המשותף לרוב העם - קשר חי למסורת ישראל, אהבה לארץ ישראל ותחושת חיבור למורשת ישראל.

המקום המסמל והמאחד את כל הערכים האלו, והמחבר את כל עם ישראל לכל דורותיו מראשיתו - הוא חברון. האבות והאמהות במערת המכפלה מחברים ומאחדים את כל בניהם ובנותיהם - בכל העולם, בכל הדורות, בכל הדעות והעדויות. האבות והאמהות הנחילו

איתמר שניווייס ז"ל

חבר אהוב וידען ייחודי של מערת המכפלה

// ד"ר נעם ארנון

אחת הדמויות הייחודיות של קרית ארבע חברון שהלכה מאיתנו בשבועות האחרונים היא איתמר שניווייס, זכרו לברכה, שהסתלק בערב חג הסוכות. בני המשפחה שלא הספיקו כמעט לשבת "שבעה" קיימו לזכרו ערב זיכרון ביום ה - 30, בו השתתפו מאות בני משפחה וחברים שהעלו סיפורים רבים מאד ודברי הערכה לאישיותו המיוחדת, הזכורה לרבים בקרית ארבע חברון ומחוצה לה

הנתונים הטופוגרפיים והארכיאולוגיים, ושיקללנו אותם יחד כדי להגיע להתמודד עם הדעה החולקת והטענות שהושמעו. מאמר נוסף שכתבנו יחד היה "מצבה חשמונאית במעמקי מערת המכפלה" לאחר שאיתמר הציע אפשרות לפיה "חדר הנרות" במעמקי המבנה הוא מצבה - פירמידה חשמונאית שציינה את מקומה של מערת המכפלה לפני התקופה ההרודיאנית, מצבה שכוסתה ע"י המבנה ההרודיאני המוכר. איתמר גם הציע לראות בקיר החיצוני המזרחי אבן מסויימת שככל הנראה היוותה שער לכניסה לתוך המנהרה הפנימית, וגילה עוד ועוד תגליות - הכל במבט חוזר ומבין, תוך שקלול הנתונים ההיסטוריים והבנה הנדסית, מעשית וטכנית נדירה.

את מסקנות מחקריו איתמר הציג בסדורים רבים והרצאות שקרבו את מערת המכפלה לתודעתם של אלפים רבים, הן חיילים וקצינים והן אזרחים. הוא זכה גם להיכנס למעמקי מערת המכפלה יחד עם קציני צה"ל שנכנסו בכניסה השנייה לאחר גילוי המערה בזמן ה"סליחות" בשנת תשמ"א.

בנוסף, איתמר השקיע מאמצים כבירים, יחד עם שושנה אשתו האהובה (שנפטרה מספר שנים לפניו) ביצירת ארכיון מקיף לתולדות חברון וקרית ארבע. הוא אסף, שימר וקיטלג אלפי מסמכים, אותם כרך באופן מקצועי ובהקפדה נדירה.

איתמר השאיר מורשת ענקית - הן מורשת רוחנית, שהתבטאה באישיות קורנת, בתכונות ייחודיות, בידע מעמיק ורחב, חריצות וכשרון והן מורשת פיזית - בארכיון ענק רב תחומי לתולדות המקום אותו כה אהב, קרית ארבע חברון.

מורשתו תמשיך להוות לכולנו מקור של ידע, עידוד ותקווה לעתיד.

שהיהודים שהושארו בחוץ חשופים לקור ולגשם תבעו להכנס לאולם הגדול שהיה ריק באותן שעות. על כך התנהלו מאבקים במשך זמן רב, שבסופם הותר ליהודים להתפלל באולם. איתמר סיפר שבאחת הפעמים אחד המתפללים הכניס חומש לאולם יצחק, והוא נדרש להוציאו בטענה ש"אסור להכניס ספר תורה". היהודים נשארו באולם יצחק עד שהתאפשרה הכנסת ספר תורה ותפילת שבת סדירה.

בהזמנות אחרת לא אפשרו לאיתמר להכניס לאולם את ה"אצבע" של קריאת ספר התורה, מחשש שתשמש לפעילות אלימה... הוא התעקש והצליח ליצור תקדים לפיו ה"אצבע", נכנסת בקביעות לתפילה; אצבע זו משמשת עד היום לקריאת התורה במערת המכפלה.

איתמר ניהל את המניין המרכזי עשרות שנים, במסירות, בכשרון ובהתמדה, וזכה להערכה רבה מצד כל המתפללים וכל תושבי קרית ארבע. כדרכו, הוא ניהל רישום מדוייק של העולים לתורה, כדי להעניק לכל חברי הקהילה יחס הוגן ושווה.

התחום העיקרי בו הכרתי ועבדתי עם איתמר, ובו קנה לו מעמד מיוחד, היה מחקר מערת המכפלה. למרות שלא היה בעל השכלה פורמלית, איתמר הפך לחוקר מערת המכפלה מהשורה הראשונה. יכולתו המחקרית היתה מפליאה. הוא ניתח מקורות וחומרים היסטוריים בעמקות ובהבנה יוצא דופן, והגיע למסקנות מדעיות שרובן שולבו מאוחר יותר במאמרים ובמחקרים שונים.

זכיתי ללמוד עם איתמר ולהתעמק עימו במחקר מערת המכפלה, והתפעלתי מבקיאותו וידעותו. כתבתי איתו מספר מאמרים; המאמר הראשון היה "זיהויה של מערת המכפלה" שנכתב בתגובה לדעה חריגה שהושמעה בזמנו ששללה את זיהוי מקומה של מערת המכפלה הידוע והמקובל. במאמר ניתחנו את המקורות ההיסטוריים

רובע חזקיה נחלת חב"ד

בשעה טובה לאחר שצלחנו סדרת מכשולים משפטיים, טכניים ובירוקרטיים, מתחילות בימים אלו העבודות לבניית שכונה חדשה בת כ- 30 דירות למגורים ומבני ציבור בשטח שהיה שייך לחסידות חב"ד, סמוך ל"בית רומנו" בחברון | צעד זה מבשר צעד של עשיית צדק היסטורי בעיר חברון, שהיישוב היהודי בה סובל זה שנים מגזרות הקפאת בניה ותובע זכות בסיסית - אישור לבנות על שטחים ריקים בבעלות יהודית

המקום נקרא במספר שמות, המציינים אישים שהטביעו בו את חותמם: "בית רומנו" - השם בו נקרא הבניין המרכזי המרשים והבולט, בו שוכנת כיום ישיבת "שבי חברון"; שם זה מציין את הגביר חיים ישראל רומנו מקושטא (איסטנבול) בטורקיה, שכנה את הבית הגדול והמפואר בחברון לפני כ- 150 שנה. "רובע חזקיהו" - על שם הרב חזקיהו מדיני זצ"ל (מחבר סדרת הספרים - האנציקלופדיה התלמודית המקיפה "שדי חמד") שהתגורר ולימד במקום בשנים תרס"א - תרס"ה, ונחלת חב"ד - כיוון שהשטח נקנה ע"י האדמו"ר הרשב"ב (רבי שלום בר) ז"ע - האדמו"ר החמישי בחסידות חב"ד - לפני כ- 110 שנים.

בית רומנו

במהלך המאה ה-19 לסה"ל, במקביל לתהליך היציאה מהחומות בירושלים, החל תהליך דומה בחברון. אף כי היישוב העתיק היהודי בחברון לא היה מוקף חומה, הוא היה תחום בגבולות הרובע היהודי העתיק, שנוסד כאלף שנה לפני כן. עליית חסידי חב"ד לחברון בראשית המאה, והשיפה גוברת לתרבות האירופית באימפריה הטורקית, עודדו פעילות כלכלית והגברת הבניה גם בקהילה העתיקה בחברון. כך נבנו מחוץ לרובע היהודי בית סלונים ע"י ר' לוי יצחק סלונים, בנה של הרבנית מנוחה רחל, בת אדמו"ר האמצעי ז"ע. בית נוסף שנבנה בסמוך היה בית "מגן אבות", שהיה מרכז חסידות חב"ד וכלל תלמוד תורה וישיבה. בניית "בית רומנו" היתה פריצת דרך נוספת, עקב גודל הבניין, פארו, ומקומו על צומת הדרכים שהובילו לירושלים.

בונה הבית, הגביר חיים ישראל רומנו מאיסטנבול (שכינויו היה "ציליבי מרקאדו רומאנו" - "האדון הסוחר רומאנו") היה סוחר תבואות ומזון עבור הצבא התורכי. הבית

הרב אליהו די וידאש (מחבר "ראשית חכמה") בחלקת הרבנים בבית העלמין העתיק בחברון. השפעת תורתו נמשכת לדורות, וספריו מהווים עד היום מקור חשוב ללימוד ופסיקה. האדמו"ר מלובאוויטש קרא להוצאה מחודשת של ספרי "שדי חמד" שהודפסו במהדורות רבות.

מכירת בית רומנו לחסידות חב"ד והקמת ישיבת "תורת אמת"

זמן קצר לאחר בניית הבית נפטר הגביר חיים ישראל רומנו, ובנו אברהם, יורש הבית, החל בהליכים למכירתו. הגורם המרכזי שיועד לקניית הבית היה חסידות חב"ד; עוד בימי חייו הרב מדיני הוא העביר פניה לאדמו"ר הרשב"ב ולגביר חיים ישעיהו ברלין מריגה במטרה לקדם את הרכישה; אך הוא נפטר בטרם יצא הדבר לפועל.

אדמו"ר הרשב"ב (תרכ"א - תר"פ, 1860 - 1920) הקדיש תשומת לב רבה לחברון; רבות מאגרותיו מוקדשות לשיפור מצב היישוב היהודי בעיר. נציגי קהילת חברון, האחים יהודה ליב ומרדכי בר סלונים (בני הרבנית מנוחה רחל) ובנו שניאור זלמן שהו במחיצתו תקופה ניכרת. האדמו"ר גם שלח תרומות לעזרת הקהילה ולעידוד לימוד תורה בחברון. הוא היה בקשר מכתבים עם אישים בחברון, ביניהם הרב מדיני, הרב אליעזרוב והרב קזרנובסקי. האדמו"ר תמך במינוי הרב אליעזרוב כרב בחברון ובפעילות כוללות חב"ד בבית "מגן אבות" - המבנה הנמצא עד היום ב"קסבה" לא רחוק מבית רומנו.

בנוסף לעזרה לאנשי הקהילה האדמו"ר שאף לבסס את היישוב ע"י קניית ובניית בתים. אחת הפעולות אותן יזם היתה הקמת "חברה" של בחורים מצטיינים בשם "חברונים" ובניית בתים להשכרה ללא תשלום לתלמידי כוללים שיעסקו בתורה בחברון.

משהתברר כי הגביר ברלין אינו מעוניין ברכישת בית רומנו, וכדי למנוע נפילת הבית בידי גורמים נכרים ועוינים, אדמו"ר הרשב"ב החליט, בהשתדלותו הנמרצת של איש חברון הרב שמעון הויזמן, לקנות את הבניין בעצמו. לצורך כך הוא הקים בשנת תרס"ז - 1907 חברה מניית שנועדה לבנות בתים בארץ ישראל; אחד מיעדיה העיקריים היה לקנות את בית רומנו. הסכום שהוצב ע"י המוכרים היה סכום גדול מאד - 25,000 רובל. גיוס הכספים היה איטי, ובסופו של דבר הגביר שמואל גורארי העניק כמחצית מהסכום והקניה החלה בשנת תרס"ח - 1908.

המפואר נבנה מחוץ לגבולות ה"גטו" - הרובע היהודי וכונה "ארמון": גודלו ופארו היו יוצאי דופן להרגלי הבניה של הקהילה דלת האמצעים. בניית בית רומנו הושלמה בתרל"ז (1876). הבית כלל שלוש קומות רחבות ידיים, בורות מים ומתקני שירותים. היו בו חדרי מגורים ובית כנסת מפואר ששימש את קהילת יוצאי טורקיה בחברון. כאשר עלה לארץ הרב חזקיהו מדיני ("שדי חמד") הזמינוהו בני משפחת רומנו לגור וללמד בבניין שנוסף לו אגף נוסף בצידו הצפוני. הרב מדיני החל את פעילותו בחברון בשנת תרס"א (1901).

הרב חזקיהו מדיני (ה"שדי חמד")

הרב חיים חזקיהו מדיני היה מגדולי ישראל בדורות האחרונים, וזיכה את חברון בבניין עולם התורה בעיר באחרית ימיו. הוא נולד בירושלים בשנת תקצ"ג (1833); כבר בגיל צעיר בלט בכשרונו והתמדתו, הוסמך לדיין וכיהן כדיין באיסטנבול (קושטא). בשנת תרכ"ו (1866) החל לכהן כרב העיר קרסובזאר בחצי האי קרים. בקהילה העתיקה, שלא נמנתה על מרכזי היהדות הידועים, הוא בלט כאישיות תורנית מובילה. הוא החל לכתוב את סדרת ספריו הגדולה "שדי חמד" - יצירה יחידה במינה, אנציקלופדיה תלמודית בת כעשרים כרכים המקיפה את כל תחומי התורה שבעל פה. שמו יצא למרחקים, והוא ענה תשובות לאישים תורניים בכל העולם היהודי.

בשנת תרנ"ט (1899) חזר לארץ ישראל. לאחר ששהה כשנתיים בירושלים נקרא לכהן כרב הראשי של חברון. הוא הוזמן לשבת בבית רומנו, בו גר והקים ישיבה. בבית רומנו בחברון הוא השלים את כתיבת ספרי "שדי חמד". לתלמידיו העניק יחס אבהי ואוהב, ובסיס לימודי יחיד במינו. הוא עמד בקשר עם רבני כל הקהילות בארץ ובעולם, וכן עם הראי"ה קוק שבשנים אלו עלה לארץ לכהן כרבה של יפו והמושבות. הרב מדיני, על מראהו המרשים ואישיותו הנלככת הותיר רושם עז, והיה מוכבד גם על הערבים בחברון.

בין פעולותיו הרבות בשדה התורני הוא קרא גם לעליה לארץ וחיוק היישוב בארץ: "עושו חושו להושיט יד למפעל הקדוש הזה - ישוב ארץ ישראל, ואם ראשיתו עוד מצער, אחריתו ישגה א"ה מאוד ובגלל זה נזכה לחזות ולחדות בגאולה האמיתית".

הרב חזקיהו מדיני נלב"ע בערב חנוכה, כ"ד כסלו תרס"ה (דצמ' 1904). הוא נקבר ליד

והודיע כי הנכסים שייכים לחב"ד ובעלות זו אינה ניתנת לשינוי. בין השאר הוא פנה לרבה הראשי של ארץ ישראל, הרא"ה קוק, בבקשות לפנות לשלטונות המנדט הבריטי בדרישות להגן על הנכסים ולמנע גזלתם בידי הפורעים הערבים. כמוכן שהאדמו"ר סירב לכל הצעה למכור את הנכסים. בימינו הוברר כי עמדה נחרצת זו של האדמו"ר מחב"ד איפשרה ליישוב היהודי לשוב לחברון ולהתבסס בה.

בתרצ"ד (1934) נגזל החלק הצפוני של החצר וערבים בנו בו חנויות. האדמו"ר פנה לשלטונות המנדט וגם לרב קוק לפעול בעניין, אך המחאה לא הועילה. החנויות נבנו והן נמצאות שם עד היום.

"ושבו ננים לגבולם" - השחרור והשיבה לחברון

במשך 19 שנים (1948 - 1967) היו יהודה ושומרון, כולל ירושלים וחברון, כבושים בידי ממלכת ירדן. בתקופה זו נאסר על יהודים לבקר באזורים אלו, והרובעים היהודים בירושלים וחברון נהרסו והושמדו. בית רומנו, כמו בית הדסה הסמוך, לא נהרסו אלא נתפסו ע"י ערבים ושמשו כבתי ספר. הרכוש היהודי בחברון הופקע ע"י ממשלת ירדן והוגדר כ"נכסי אויב הצינוני"; ברור כי בסיסה של הפקעה זו הוא גזל ונישול בעקבות גירוש היהודים לאחר הטבח הטרוויסטי בתרפ"ט. הרכוש היהודי שימש את ממשלת ירדן ועיריית חברון לשימושים שונים: על חלק מהרובע היהודי נבנה שוק סייטונאי, ובחלקה הדרומי של נחלת חב"ד ליד בית רומנו מוקמה התחנה המרכזית של האוטובוסים שיצאו מחברון ואליה לירושלים וליישובי האזור.

באיו"ר תשכ"ז - יוני 1967 איימו מדינות ערב - מצרים, סוריה וירדן, לכבוש את מדינת ישראל ו"לזרוק את היהודים לים". במלחמת מגן זכתה ישראל ב"ה בניצחון ניסי ומזהיר, ובתוך ששה ימים שוחררו אזורי יהודה, שומרון, הגולן וסיני, מהכיבוש הזר.

תהליך השיבה לחברון היה מורכב. בפסח תשכ"ח עלתה קבוצת יהודים לחברון ביזמתו

- "סראיה". השיבה נסגרה, וכבר לא הוקמה מחדש בחברון. כל היישובים היהודיים בארץ, ובתוכם - קהילת חברון, התמודדו עם קשיים עצומים, גירוש, רעב וסבל.

גם לאחר ניצחון בריטניה בתרע"ז - 1917 לא הושב בית רומנו ליהודים. המשטרה הבריטית הפקיעה את הבית והשתכנה בו. קהילת חברון החלה להתאושש אט אט. ב - 1925 עלתה לחברון הישיבה הגדולה "כנסת ישראל" מהעיר סלבודקה בליטא. בין התומכים הפעילים בעליית הישיבה לחברון היה הרב יעקב יוסף סלונים, רבה של חברון, נינה של הרבנית מנוחה רחל. הישיבה על כ - 200 תלמידיה הוסיפה לקהילת חברון רוח חדשה.

בחו"ד אב תרפ"ט ביקר בחברון האדמו"ר הר"צ (הרב יוסף יצחק שניאורסון) ז"ע. הוא ביקר בישיבת כנסת ישראל, צפה על בית רומנו - נחלת חב"ד המופקעת, וזכה בזכות מיוחדת לבקר במבנה מעל מערת המכפלה. יחד איתו נכנסו מספר מלווים, ביניהם - הרב סלונים ובנו אליעזר דן, ממנהיגי קהילת חברון שכיהן כמנהל בנק אפ"ק. מספר ימים לאחר מכן התרחש האירוע הטראגי - פרעות תרפ"ט, בו נרצחו אליעזר דן הי"ד ובני משפחתו.

באב תרפ"ט - אוג' 1929 התחוללו פרעות בכל רחבי הארץ, ובתוכן הטבח המזוועק בקהילת חברון בו נרצחו כ- 70 יהודים. המשטרה הבריטית שהתמקמה בבית רומנו התייחסה באדישות לאזהרות מפני הסכנה הצפויה ותפקדה באופן לקוי ועיוין בזמן הטבח (י"ח באב תרפ"ט 24.8.1929). אחרי הטבח רוכזו הגויות והפצועים היהודים בבית רומנו. לאחר מספר ימי סבל כל יתואר גורשו שרידי הקהילה וניצולי הטבח מחברון לירושלים. קהילת חברון - הקהילה היהודית העתיקה בעולם, פסקה מלהתקיים.

לאחר פרעות תרפ"ט חזרו לחברון מספר משפחות מהקהילה הספרדית, אך אחרי כחמש שנים, בטרם פרץ גל פרעות נוסף בתרצ"ו, הם פוגו מהעיר.

נושא הנכסים המופקעים והגטושים בחברון לא חדל להעסיק את האדמו"ר מחב"ד. הוא שב

כיוון שהחוק הטורקי אסר על נתנים זרים לרכוש נכסים, הבית שנרכש מאברהם רומנו ואשתו רבקה נרשם על שמו של הר' שמעון הויזמן, העסקן החברוני רב הפעלים. העסקה כללה את הבית הגדול והחצר הגדולה הסמוכה אליו.

כשנה לאחר מכן, בשנת תרס"ט, נקנתה גם ה"חצר הקטנה" בצפון הבית מהמשומד (יהודי שהתאסלם) דאוד אפנדי. מכתבים בני התקופה מעידים על חשיבותו העצומה של צעד זה, שמנע יצירת מפגע אקולוגי של מפעל חניית שומשוין, חניית בהמות ופתיחת מסגד - צעדים שהיו עלולים למנוע יישוב במקום יהודי עד ימינו. בס"ד הקניה יצאה אל הפועל. למען קניה זו האדמו"ר שיגר סכום נוסף של כשלושת אלפי רובל.

הקניה כולה והעברת הנכסים על שם האדמו"ר הושלמו בשנת תער"ב (1912).

לאחר קניית המבנה החליט האדמו"ר להקים בו ישיבה חדשה - ישיבת "תורת אמת", כדי להגדיל את לימוד התורה והחסידות בחברון. (ישיבת חב"ד פעלה לפני כן בבית "מגן אבות"). הישיבה פעלה במתכונת חדשנית, וכללה פנימיה מלאה, במטרה לאפשר לבחורים להקדיש את כל כולם ללימוד תורה - נגלה וחסידות. בראש הישיבה עמד המשפיע הרב שלמה זלמן האבלין, ונשלחו אליה כמה מטובי התלמידים בישיבת "תומכי תמימים".

במדור החדשות של ביטאון חסידות חב"ד "האח" בשנת תער"ב מצויינת הידיעה על הקמת הישיבה בחברון כ"החדשה הכי נכבדה".

בידיעה שנשלחה מחברון בחתימת "הברוני" בעיתון "המוריה" (כ' אייר תרע"ב) מובאת הידיעה להלן: "בישיבת 'תורת אמת' שישד פה האדמו"ר מליובאוויטש נעשו בשבוע זה צעדים חשובים קדימה. הפקודה שהגיעה מליובאוויטש אומרת לשלם להאברכים חניכי הישיבה הזאת פרס הגון לכדי ספוק צרכיהם, ולקבל אל הישיבה עוד אברכים מחוצה לחברון. למטרה זו הלך ראש הישיבה ומנהלה הרה"ג זלמן האבלין ירושלימה ויביא אברכים אחדים ובחורים מצויינים ויספחם אל הישיבה. בקרוב תפתח על יד הישיבה מחלקה מיוחדת בתור ישיבה קטנה לבחורים צעירים תחת השגחת מורה דרך ומטיף שיעור מצוין בעברו". האדמו"ר שלח הוראות מיוחדות ומפורטות להפעלת הישיבה, שנועדה להוות בסיס תורני מרכזי בעיר חברון, שהיתה אז "בירת חב"ד בארץ הקודש".

מלחמת העולם הראשונה, הפסקת פעילות הישיבה והפקעת בית רומנו

ישיבת תורת אמת לא האריכה ימים בחברון. בקיץ תרע"ד 1914 - פרצה מלחמת העולם הראשונה, בה לחמה טורקיה (יחד עם גרמניה ואוסטרו-הונגריה - "מעצמות המרכז") נגד "מדינות ההסכמה" שכללו את רוסיה, בריטניה, צרפת וארה"ב.

כחלק מתהליך המלחמה טורקיה גרשה מתחומיה את הגתנים הרוסיים, ובכללם רבים מחסידיו חב"ד בחברון, כולל רבני ותלמידי הישיבה. בנוסף, השלטון הטורקי הפקיע את בית רומנו והפך אותו למשטרה ומבנה שלטוני

של הרב משה לוינגר זצ"ל. הם זכו לערוך סדר פסח ראשון בחברון המשוחררת במלון "פארק" שנשכר מבעליו הערבי. לאחר מספר שבועות הם הועברו לבית הממשלה בחברון, ולאחר 3 שנים נבנתה קרית ארבע על שטח ריק ממזרח למערת המכפלה.

בשנים תשל"ה - תשל"ט (1975 - 1979) שבו יהודים ללב העיר חברון. התהליך החל בתמוז תשל"ה בבית העלמין העתיק החרב, בו הובא לקבורה התינוק אברהם ידידיה נחשון ז"ל, שאימו שרה תבדל"א (אשת הצייר החבד"י ברוך נחשון זצ"ל, מראשוני היישוב בחברון) הביאתו לקבורה תוך מאבק נחוש ומסירות. לאחר מכן נחשף בית הכנסת אברהם אבינו ע"י פרופ' בו ציון טבגר וקבוצות צעירים ביניהם תלמידי ישיבת "ניר", ובאייר תשל"ט נכנסה קבוצת אימהות וילדים לבית הדסה. לאחר פיגוע טרור בשער בית הדסה באייר תשמ"מ (2.5.80) בו נרצחו ששה יהודים אושרה התיישבות יהודים בחברון; אך בית רומנו נשאר בידי הערבים. בכ"ו אדר ב' תשמ"א נכנס הרב משה לוינגר ל"יחידות" אצל הרבי. בפגישה זו אמר לו הרבי - "תקחו את הבית שלנו (בית רומנו) כמו שלקחתם את בית הדסה ובית הכנסת אברהם אבינו, זה דבר חשוב". בפגישה הדגיש הרבי את תמיכתו בהתיישבות בכלל, והוסיף - "ובמיוחד בחברון".

בשנת תשמ"א - 1982 התרחש פיגוע ליד בית רומנו. דוד קפולסקי נפצע וניצל בנס. בעקבות אירוע זה החזירה הממשלה את הבית לידי יהודים, וחיים יהודיים חזרו אליו, בתחילה כמשפחות, ולאחר מכן - כשיבה - "ישיבת שבי חברון". בשטח ליד הישיבה מוקם מחנה צבאי קטן ('מתקנים') ולידו מספר קראוונים בהם התגוררו משפחות יהודיות.

ישיבת שבי חברון הוקמה בבית הדסה ע"י אברך צעיר ממרכז הרב - הרב אבינעם הורביץ - אחרי הפיגוע בשנת תשמ"מ. לאחר שחרור בית רומנו עברה אליו הישיבה בראשות הרב משה בלייכר. בתקופה זו שימש הבית כבית

האבות בע"מ' זכתה במרכז על הקרקע (תמורת סכום עתק). אך רק אז החל תהליך ממושך של ערעורים מצד מספר גורמים עוינים, בהם עיריית חברון וכן גוף המכונה - "ש.ע.ל - שלום עכשיו לישראל מפעלים חינוכיים" (ע"ר). לאחר שנתיים דחתה ועדת המשנה להתנגדויות את העררים והחליטה לאשר את הבניה, תוך הכנסת שינוי בתכנית ושימור חלק ממבני תחנת האוטובוסים הירדנית, שהוגדרו בעררים כ"מבנים עתיקי יומין המיועדים לשימור (!)". אך אז הוגשה עתירה נוספת לבית המשפט המחוזי בירושלים. בירור עתירה זו אך שנה נוספת, ובכ"ג תשרי תשפ"ב (29.9.2021) ניתנה החלטת ביהמ"ש המחוזי לדחות את העתירה ולאשר את הבניה. על החלטה זו הוגשה עתירה נוספת לבג"ץ, תהליך שיאריך זמן נוסף, בלתי ידוע. מכל מקום, היישוב היהודי בחברון נערך לתחילת הבניה באופן מידי; המשפחות שהתגוררו במקום בקראוונים יצאו בהתראה מיידית, על כל אי הנוחות הכרוכה בכך, כדי לאפשר את התחלת הבניה וכבר בימים אלו החלו עבודות החפירה בשטח.

בעזרת ה' בעתיד הקרוב ייכנסו עבודות הבניה להילוך גבוה ולאחר שנים רבות וארוכות, נזכה סוף סוף לבנות בית יהודי חדש בעיר האבות ולכתוב פרק חדש ומפואר בתולדות הנחלה החברונית ההיא.

מגורים לצד הישיבה. לאחר מספר שנים העניק היישוב היהודי בחברון ליישבת שבי חברון זכויות שימוש בכל הבניין, והישיבה זכתה ב"ה להצלחה וגדלה במהירות במספר תלמידיה המתקרב ל - 400. הישיבה נתנה קומות מעל המבנה המקורי כבית מדרש, ומבנה פנימיה נוסף לידו. כיום עומד בראש הישיבה הרב חננאל אתרוג. בשנת תשע"ח - הושלם שיחזור בית המדרש של הרב חזקיהו מדיני בתוך מבנה הישיבה, וניתן אישור ממשלתי לבניית שני בניינים במקום הקראוונים. התכנית כוללת כ - 30 דירות מגורים ומבני ציבור. בכך יושלם מעגל החורבן והתקומה של בית מרכזי וחשוב זה בלב עיר הקדש חברון.

המאבק המשפטי

היישוב היהודי בחברון, הסובל ממצוקת דיור חריפה וסבל מגזירת הקפאה בבניה מאז בניית "בית מנחם" (לפני כ - 20 שנה), נאבק זה שנים רבות על הזכות לבנות בתי קבע על האדמה היהודית הריקה. הכנת התכנית והגשתן לקבלת האישורים לקחו זמן רב מאד, ורשויות התכנון של ממשלות ישראל (באמצעות המנהל האזרחי) עשו ככל האפשר להקשות ולעכב את התהליך. בסופו של דבר, לאחר עיכובים וקשיים רבים, ודרישות רבות ושרירותיות לערוך שינויים בתכנית, סוף סוף אושרה התכנית בסוף שנת 2017, ואגודת 'בוני עיר

מעמד הסליחות המרכזי במערת המכפלה

מעמד הסליחות המרכזי במערת המכפלה מייסודו של מרן הרב מרדכי אליהו זצ"ל התקיים זו השנה ה-24 במעמד הרב הראשי לישראל הרב דוד לאו שליט"א, רבה של צפת הרב שמואל אליהו שליט"א, אישי ציבור וקהל גדול מכל רחבי הארץ

הרב הראשי לישראל הרב דוד לאו שליט"א. את המעמד הנחה ראש מנהלת חברון, הרב הלל הורוביץ. תודה לריבונם של עולם, תודה לכוחות הביטחון כולם, תודה לכל הפועלים והשותפים להצלחת היום העמוס והמורכב הזה, תודה לכל אחד ואחת שהגיעו. זכות אבות תגן עלינו!

מחוויה חברונית ייחודית. בשעות הערב הגיע כמדי שנה האדמו"ר מקרלין בליווי כ-2,500 חסידים, לתפילה בוקעת רקיעים - הפעם לאור מגבלות הקורונה ברחבת המערה ולא באולם יצחק. בהמשך הערב התקיימה התועדות עם רבה של צפת, הרב שמואל אליהו שליט"א והרב אוריאל סעידי בליווי כלי גינה ולאחר מכן דברים מפי

אלפים בתפילת שחרית ותיקין של חג עם הרב שמואל אליהו שליט"א

באירוע התפילה העוצמתי שכבר הפך למסורת השתתפו אלפי מתפללים מכל רחבי הארץ

זה מספר שנים נערכת במערת המכפלה תפילת

שחרית-ותיקין מיוחדת בליווי כלי נגינה עם רבה של צפת, הרב שמואל אליהו שליט"א. את התפילה מוביל הרב אוריאל סעייד בתפילה, בשירה ובנגינה בוקעת רקיעים. התפילה החגיגית המתקיימת פעמיים בשנה, בחוה"מ פסח ובחוה"מ סוכות, הפכה לשם דבר ומושכת אליה אלפי

מתפללים המתייצבים לפנות בוקר מכל רחבי הארץ. גם בפעם הזו התמלאה רחבת מערת המכפלה באלפי מתפללים והנוכחים זכו לחוויה מרגשת ועוצמתית שקשה לתאר במילים. להתראות שוב בחול המועד פסח!

הכי קרובות לאמא! מעמד התשובה המרכזי לנשים למרגלות מערת המכפלה

רגע לפני יום הכיפורים: אלפי נשים בכנס התשובה המרכזי למרגלות מערת המכפלה העניין כבר הפך למסורת: רגע לפני יום הכיפורים, כנס תשובה ענק לנשים הכי קרוב שאפשר לאבות ולאימהות, למרגלות מערת המכפלה. בכנס שהופק בידי הישוב היהודי בחברון הופיעו השנה הרבנית ימימה מזרחי, הזמרת רוחמה בן יוסף ומאיה אוחנה מורנו, אשר הטעינו את המשתתפות בעוצמות נדירות.

ברוך נחשון ז"ל

האיש, האגדה והציורים

נקבעה העובדה של שיבת יהודים לעירם. באותה תקופה נאלצו האבות לשהות בנפרד, וברוך נחשון היה בין התומכים והמאבקים על הזכות הטבעית והצודקת ביותר לשוב לחברון.

יחד עם השקפתו היהודית והארץ-ישראלית המובהקת, ברוך נחשון גילה יחס אנושי לכל אדם טוב. הוא ידע ערבית על בוריה, התהלך ברחובות חברון ושכונותיה, ודיבר ביידידות עם שכניו. היכרות זו התבטאה ביצירתו. ציוריו הייחודיים הביעו את נופי חברון המקורית, התנכית, והוא שילב בהם את הנפים האוטנטיים ואורח החיים שהתגלה לעיניו כאשר עלה להתיישבות בהרי חברון.

אמנותו של ברוך נחשון היא יצירה מקסימה, ייחודית ובלתי נשכחת. ציוריו הופיעו בכל רחבי העולם, בתמונות, לוחות שנה, ספרים, חוברות, ועוד ועוד. יצירתו מציגה שילוב מדהים של יופי, ערכים, יצירתיות, קדושה, אהבת תורה וארץ ישראל. הוא ביטא בצבעים ובצורות מרהיבות עין את הרעיונות והסמלים הייחודיים העמוקים ביותר, אותם שאב מכל מרחבי התורה שבכתב ובעל פה, מהמדרשים, מחסידות והקבלה. התבוננות בציוריו של נחשון היא שיעור המכניס את הצופה לעומק הולך וגדל, והבנת משמעויות והקשרים הולכים ורבים. ציוריו של נחשון מוכרים לכל ידד ואוהבי חברון, כאשר הם מעטרים את דפי לוחות השנה שיוצאים מידי שנה ע"י הישוב היהודי בחברון ונשלחים לידידיו ותומכיו בכל רחבי העולם. חוויה אישית הזכורה לי היטב היא כאשר כל שנה, בשלהי הקיץ, עם תחילת הכנת הלוח לשנה הבאה, הייתי מקבל את הציורים המיועדים כדי לבחור ולהציע להם שמות, והתחושה הטובה כאשר ברוך הביע הסכמה ושביעות רצון מהשמות שנבחרו, והם הופיעו ליד הציורים בלוחות השנה. אי אפשר לסכם את דמותו של ברוך נחשון במילים. אישיותו הייחודית והיצירתית, הכילה אמנות, חסידות, מקוריות, חוש הומור, חוש ביטוי, טבעיות עין, ידע והבנה היסטורית ושרשים יהודיים בעלי עומק אינסופי. עם הסתלקותו נלקח אחד מעמודי התווך הייחודיים של קרית ארבע חברון, יצירתו תמשיך ללוות ולהאיר את עיר האבות מאז ולתמיד, ותלווה את עם ישראל כולו בשאיפת הגאולה.

היצירות באדיבות משפחת נחשון

של ברוך ושרה, הפעוט אברהם ידידה ז"ל בשנת תשל"ה (1975). התינוק הרך שנולד בקרית ארבע בחורף קשה, נימול במערת המכפלה ונקרא "אברהם ידידה" על שמו של אברהם אבינו, אך לאחר ארבעה חודשים הוא נפטור בעריסתו. אימו שרה נחשון החליטה שהילד הרך ייטמן בבית העלמין היהודי העתיק בחברון, שבאותו זמן היה הרוס לחלוטין לאחר שנחרב ע"י פורעים ערבים בזמן הכיבוש הירדני. ממשלת ישראל אסרה לקבור יהודים במקום והודיעה לשרה נחשון כי עליה לקבור את הילד בירושלים. שרה התעקשה ועמדה נחושה בהחלטתה, וכך החל מאבק קשה וכוזב. בהוראת הממשלה הוצבו מחסומי צה"ל בשערי העיר חברון, וכלי הרכב נבדקו כדי למנוע העברת הפעוט לבית העלמין. כשירד הלילה, מול המחסום הצבאי, החלה לשרה ללכת לכיוון העיר חברון, נושאת את בנה בזרועותיה. החיילים הנבוכים לא יכלו לעמוד מול מראה האם הנושאת את גופת בנה, והעבירו את הבעיה לדרגים הגבוהים ביותר. בסופו של דבר, שר הבטחון שמעון פרס אישר את הקבורה. בחצות הלילה, הלכנו, מאות תושבי קרית ארבע ותלמידי ישיבת "ייר", דרך סמטאות חברון החשוכה, האפלה והמאיימת, לבית העלמין. בפאתי בית העלמין אותרה חלקה קטנה, והפעוט הובא לקבורה, לאור פנסים. אחר סתימה הגולל אסרה שרה נחשון על קבר בנה את המילים שנחרתו לעד באזני כל השומעים ובתולדות העיר: "לפני אלפי שנים קבר אברהם את שרה בחברון, וכך קנה את חברון; והיום אני שרה קוברת כאן את בני אברהם, וכך נקנה את חברון בדורנו". מאות הנוכחים במקום קבלו בדמעות וברטט את דבריה של שרה, שהפכו למציאות תוך שנים ספורות. ואמנם, אברהם ידידה נחשון ז"ל היה היהודי הראשון שחזר ללב העיר חברון לאחר שחרורה. לאחר ארבע שנים, בישיבה לילית סוערת, הציע ברוך נחשון (בהשראת הרבי מלובאוויטש שחזר וקרא לא להסתפק בקרית ארבע אלא לשוב ללב העיר) להיכנס ולהתיישב בבית הדסה, בית החולים היהודי הנוטש בלב העיר. שרה נחשון נטלה חלק פעיל בכניסת האימהות והילדים לבית הדסה באייר תשל"ט (1979), שהונגה ע"י הרבנית מרים לוינגר. בזכות קבוצה זו, לאחר תקופה רכה וקשים ופיגוע יטרור,

// ד"ר נעם ארנון

בערב יום הכיפורים תשפ"ב נפרדנו מברוך נחשון, האמן הייחודי חסיד חב"ד שהיה אחד האישים הבולטים, הייחודיים והיצוריים בקרית ארבע וחברון בשני הדורות האחרונים

ברוך נחשון נולד בחיפה בשנת תרצ"ט (1939). כבר בצעירותו גילה כשרון אמנותי בולט. במהלך דרכו התקרב לרבי מלובאוויטש, שהטיל עליו את המשימה "לתקן את עולם הציור" ולהעלותו מטומאה לקדושה. הרבי שלח אותו ללמוד ציור והוא הלך והתבלט כאמן ייחודי הנוטע עמוק בשרשי החסידות והתודעה היהודית.

עם תחילת חייו השוב היהודי בחברון עלתה משפחת נחשון-ברוך, שרה וילדיה - לחברון. הם הצטרפו למתנחלי חברון שהלכו והתבססו באותה עת בבניין ממשל חברון, והניחו את היסודות לבניינה המחודש של עיר האבות. הם זכו בכמה זכויות ראשוניות: בנם החמישי, שניאור חברון, היה הבן הראשון שנולד ל"מתנחלי חברון". בנם השביעי, יוסף שבע אור, היה הילד הראשון שברית המילה שלו התקיימה במערת המכפלה. מאוחר יותר היה בנם התשיעי, אברהם ידידה ז"ל, הראשון שנטמן בבית העלמין העתיק (על כך להלן). ברוך נחשון ייסד את "גלריית נחשון" לאומנות יהודית, הנקודה היהודית הסמוכה ביותר למערת המכפלה.

עם הקמת קרית ארבע קבעו בה ברוך ושרה את ביתם. בית משפחת נחשון בקרית ארבע הפך למרכז ייחודי של אמנות, הכנסת אורחים, קירוב רחוקים והפצת חסידות. אורחים רבים מהארץ ומרחבי העולם מצאו בבית זה אוזן קשבת, תחושה משפחתית חמה ומפגש עם קסם האמנות היהודית. בשבתות וחגים הפך הבית לבית כנסת, בו התנהלו התפילות באווירה מיוחדת. כשברוך מוביל את התפילה בדרכו הייחודית ומעניק לכל הבאים חוויה של תפילה בטוב לבב, מחברת ומשמחת. כבר בתחילת עלייתו לקרית ארבע בתחילת שנות ה-70 זכתה להכיר את ברוך ושרה נחשון, ולהרגיש בבית בביתם, ולא אחת זכיתי גם למחווה המוכרת של ברוך - נשיקת נימוסין בכך היד... משפחת נחשון זכתה להניח יסוד בלב העיר חברון באירוע הנורא והמרטיט של לויית ילדם התשיעי